

Wojciech Szafrński

**ALICJA JAGIELSKA-BURDUK,
„Zabytek ruchomy”, Warszawa 2011, ss. 340**

Naukowe środowisko prawnicze w Polsce zajmujące się problematyką ochrony zabytków (dziedzictwa) dziś wydaje się najsilniejsze w swej krótkiej stosunkowo historii, tworzą je pracownicy zatrudnieni m.in. w instytucjach i katedrach prawa administracyjnego, cywilnego, karnego, teorii czy historii prawa. To z pewnością powoduje odcisnięcie piętna na publikacjach przygotowywanych przez prawników rodzimych uniwersytetów (w moim przekonaniu pozytywnego), bowiem znajomość dyscypliny czy metodologii pozwala na pisanie dość oryginalnych prac o odmiennym często charakterze. Jednocześnie do grona badaczy starszego pokolenia dołączają nowi naukowcy, którym przekazywana jest pasja badawcza w tych obszarach nauki. Skutki widać na rynku wydawniczym, w ostatnich latach pojawiło się szereg monografii oraz opracowań zbiorowych, których przedmiotem zainteresowania jest szeroko pojmowana ochrona dziedzictwa, także co jest nowością, w aspekcie funkcjonującego rynku sztuki¹. Do tego nurtu niewątpliwie zalicza się monografia *Zabytek ruchomy* pióra Alicji Jagielskiej-Burduk, wydana przez Wolters Kluwer. Bynajmniej nie stanowi ona dopełnienia pracy Katarzyny Zalasieńskiej o prawnej ochronie zabytków nieruchomych w Polsce², wprost przeciwnie, lektura tych dwóch książek potwierdza obserwację wskazaną powyżej o odmienności

¹ Najlepszym na to dowodem mogą być prace zbiorowe w której swoje teksty opublikowali prawie wszyscy polscy autorzy zajmujący się problematyką prawną zabytków: *Prawo muzeów*, red. J. Włodarski, K. Seidler, Warszawa 2008; *Prawna ochrona dziedzictwa kulturowego*, red. W. Szafrński, K. Zalasieńska, Poznań 2009; *Leksykon prawa ochrony zabytków. 100 podstawowych pojęć*, pod red. K. Zeidlera, Warszawa 2010; *Rynek sztuki. Aspekty prawne*, red. W. Kowalski, K. Zalasieńska, Warszawa 2011.

² K. Zalasieńska, *Prawna ochrona zabytków nieruchomych w Polsce*, Warszawa 2010.

prac — ich schematu, przesuwania ciężaru analizowanych problemów, w zależności od środowiska naukowego z którego wywodzą się badacze.

Alicja Jagielska-Burduk postawiła sobie dość trudne zadanie sprowadzające się nie tyle do ukazania samej ewolucji ochrony zabytku ruchomego (w szczególności zmian w katalogu instrumentów ochrony od 1928 r. do dnia dzisiejszego), co ustalenia kierunku rozwoju ochrony zabytków i tym samym odpowiedzi na pytanie „czy ustawodawca zmierza do zwiększania aktywności organów państwowych czy do wykształcenia modelu odpowiedzialnego właściciela zabytku”³. Tak zarysowany problem w swoisty sposób wymusił układ pracy — monografia składa się z czterech rozdziałów, z których trzy pierwsze stanowią analizę cywilistycznych i administracyjnych regulacji prawnych dotyczących zabytku, ostatni natomiast poświęcony jest zabytkowi we współczesnej myśli prawniczej i wyraźnie wyodrębnia się nie tylko z uwagi na fakt, iż problematyka w nim poruszona wychodzi całkowicie poza rodzimy obszar, ale także dlatego, iż stanowi dobry materiał teoretyczny pod modyfikację lub budowę w przyszłości nowego systemu ochrony zabytków.

Przez ostatnie 100 lat, przedmiot regulacji prawa ochrony zabytków (któremu poświęcony jest rozdział pierwszy) jak i ograniczenia własności zabytku ruchomego (rozdział drugi) wykazywały znaczącą ewolucję. W książce Alicji Jagielskiej-Burduk analiza tych zagadnień prowadzona jest zawsze w oparciu o trzy najważniejsze akty, stanowiące oś do analizy normatywnej: rozporządzenie z 1928 r. o opiece nad zabytkami, ustawa z 1962 r. o dobrach kultury i ustawa z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zastosowanie metody historyczno-prawnej i dogmatycznej pozwoliło ustalić autorce, iż pomimo tego, iż ograniczenia własności zabytku ruchomego sprowadzały się do podobnego katalogu instrumentów prawnych, to jednak ich podobieństwo jest często pozorne — wykazuje bowiem charakter ewolucyjny — przede wszystkim z uwagi na zróżnicowany zakres przedmiotowy pojęcia zabytku oraz tzw. ochronę wstępną. Obraz ewolucji stał się pełny, ponieważ Alicja Jagielska-Burduk w swej monografii zdecydowała się na ukazanie zabytku ruchomego w prawie cywilnym zarówno w projekcie prawa rzeczowego z 1939 r., dekrete o prawie rzeczowym z 1946 r., kodeksie cywilnym z 1964 r. i w aspekcie obowiązującego prawa autorskiego. Stanowi tym samym dopełnienie pracy M. Dreli *Własność zabytków*⁴, w ujęciu historycznym. „Polski model” sposobu ochrony zabytków ruchomych polega głównie na poszerzaniu różnego rodzaju obciążeń nakładanych na właścicieli. Alicja Jagielska-Burduk

³ Zadanie takie stawia sobie autorka we wstępie — A. Jagielska-Burduk, *Zabytek ruchomy*, Warszawa 2011, s. 12.

⁴ M. Drela, *Własność zabytków*, Warszawa 2006.

dostrzegając taką konstrukcję w ostatniej części swojej pracy ukazała różne koncepcje własności w odniesieniu do zabytków, które mogą być wykorzystywane w ochronie dziedzictwa kulturowego, a stanowią w większym lub mniejszym stopniu realizując trzech głównych zagrożeń zabytków (zniszczenie, pogorszenie, całkowita utrata) wyszczególnionych w Rekomendacji UNESCO dla ochrony dóbr kultury. Punktem wyjścia w tej mierze była praca Sherry Hutt *Cultural Property Law Theory*⁵, w której wyróżnione zostało sześć teorii prawa własności dóbr kultury. W monografii *Zabytek ruchomy* przedstawione zostały cztery teorie. Znane z pracy S. Hutt: wspólnego dziedzictwa kultury, narodowych dóbr kultury oraz prymatu prawa, nauki i rynku (które A. Jagielska-Burduk scalała w jedną koncepcję), pominięta została koncepcja moralistyczna (odnosząca się głównie do dokumentów i tym samym pozostająca poza obszarem przedmiotowym pracy A. Jagielskiej-Burduk). Jednocześnie autorka przedstawiła nową koncepcję ochrony interesów sukcesorów (prymatu interesów pokoleń oczekujących) opracowaną wspólnie z piszącym te słowa, podkreślającą nietrwałość prawa własności w odniesieniu do zabytków i postulującą przebudowę w tej mierze prawa rzeczowego.

Zdaniem autorki *Zabytku ruchomego*, dziś nie ulega wątpliwości, iż istnieje konieczność równoległej ochrony zabytków na poziomie krajowym i międzynarodowym, z drugiej jednak strony należy dostrzegać rodzące się dwa procesy. Pierwszy, prowadzący się do pomysłu kompleksowej regulacji ochrony wybranej grupy obiektów stanowiących najważniejszy dorobek kulturalny ludzkości, drugi — związany z tendencją „wyprania praw własności” — zwiększające się ograniczenia prawne właściciela zabytku powodują stawianie coraz częściej pytań o możliwość albo wyodrębnienia osobnej kategorii rzeczy w prawie polskim na gruncie cywilistycznym (dóbr kultury) z specjalnym reżimem prawnym albo możliwości wykorzystania innej instytucji — przekształcenie prawa własności.

Zabytek ruchomy tym samym stanowi pracę otwartą — udzielającą odpowiedzi na wiele pytań, ale też wskazującą kolejnym badaczom obszary penetracji naukowych w obszarze ochrony dziedzictwa.

⁵ S. H u t t, *Cultural Property Law Theory. A Comparative Assessment of Contemporary Thought*, [w:] *Legal Perspectives on Cultural Resources*, red. J. R. R i c h m a n, M. P. F o r s y t h, Walnut Creek 2004, s. 17 i n.